

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pólí. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20 kr., za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 9. januarja 1861.

Kmetijske, jezikoslovne in druge reči.

S Pivke. Mnogo mnogo se je pretečeno leto od tod pisalo o tukajšnjem kmetovanji; ne bo od več, če se tudi novo leto začne s takimi rečmi. Pa najpoprej moram razločiti, da iz daljave se Pivka šteje za večjo stran, v bližavi pa ločimo manjše kose dežele. Na Pivki je prav za prav le tisti svet, ki ga obsega stara slavinska fara s Postojno vred; tu je tudi poglavitna voda Pivka, ki se ponikne v postojnsko jamo. Zemlja, ki spada pod staro hrenovško faro, se kliče pod Nanósom (ne pod Nánosom); tukaj se po globinah vije Podnanóšica, ki se malo pred jamo združi s Pivko. Oboja ta stran se je včasih imenovala tudi dolejna Pivka, za razloček memo goranje Pivke, ki se zdaj raje zove za reško dolino, ker ondi Reka teče, ki gré pod Škocijanom unstran Divače pod zemljo, in še le pod Devinom kot Timav prihaja na svetlo. Reška dolina se na drobno loči v bistriško, košansko in vremsko dolino.

O kmetovanji po reški dolini mi ni mar govoriti; tista leži zadosti nizko, je toraj bolj gorka, rodi vinsko tertó in veliko sadja. Zamolčati ne smem, kar so sicer že tudi drugi povedali, da mora tista stran s svojo sosesčino v Istri za sadje hvaliti blagega gosp. Petra Aleša, teržaškega korarja, ki je sadje rediti povsod učil, kjer je bil v duhovni službi. O kmetovanji na Pivki in pod Nanósom pa še vem kake besede pristaviti.

Rodovitni svet je res na Pivki močno razdeljen in razdrobljen med kmeti, kakor je pisal gosp. B.; pa to ne velja toliko od podnаноške strani, ondi se namreč zemljišča nahajajo v večje kose djane. Da bodo pivški kmetje zares kmetje, ne zgolj cestniki, bodo že znali tudi svoje njive bolj skupaj devati, kakor drugod to delajo dobri poljedelci. Sicer so jih sedanje okoliščine že marsikaj naučile, česar poprej niso čislali. Na priliko cestno blato, ki je v velikih kupih ležalo poleg potov, je že skoraj vse zginilo, je namreč na njive prišlo za dober gnoj; trava pri njivah in krog hiš, ki se je pred le teptati pustila, se že s serpom žanje, in živini nosi; plevél se z njiv tudi bolj spravlja domú, in blagu daje v pičo. Kakor to, tako se bo sčasoma zboljšalo drugo.

Dasiravno ta stran daje le eno žetev, pa vendar se z nekterih njiv dobuje dvojni pridelek; kjer je namreč dozorel jari ječmen, ondi se seje še repa za tisto leto. Turšica ali koruza pa bi že bolj rastla in se pridelovala, samo da bi se sadila; v Šmihelu v hrenovški fari so to leto ravno turšice veliko dobili. Drugod pravijo, da ta stvar ne rodi; pa prav za prav le mislijo, da bi se jim pokradla, če bi jo le eden ali dva gospodarja na njivi imela. Pa tudi ta izgovor je prazen; tatvina se nahaja povsod, in tudi na Pivki, vendar ne toliko, kakor se sém ter tje hoče vediti. V neki vasi poleg Postojne, kjer je kacih trideset kmetov, sta letos dva imela turšico usajeno, vendar sta je oba veliko spravila domú. Sicer pa je na poljskih čuvajih ta skerb, da se tatvina brani; in take čuvaje imajo tukaj, z laško besedo jim pravijo „vardijani“. Kar pa se ajde tiče, je to

lastno, kar se je tudi letos pogosto skazalo. Domača pivška ajda namreč, ko se vseje, hitreje dozori in bolje rodi kakor pa ptuja. Letos je bilo tukaj več ljubljanske ajde razdeljene med uboge kmetovavce; in če se je ravno ob enem sejala z domačo, je bila vendar 8 do 14 dni pozneje zrela kakor tista; tudi je o mlatvi pri nasadu dala za četertinko manj zernja, kakor pivška.

Za kozolce je sicer na Pivki že tudi začetek storjen; na pr. v Postojni se nahaja sedem tacih, ki vendar stojijo burji vkljub, in letos je marsikdo rekel, da si ga bo tudi napravil. Samo za les bi utegnili biti bolj terdo; tukajšni hrastje so namreč le manjšega plemena, in stavbni smrekov les se je iz grajskih gojzdov doslej dajal le za pohištvo poleg starih pravic. Pa stebri za kozolce se dajo tudi zdati, in kamnja za to je dosti; les za strešje pa se dá tudi kupiti, in večkrat še po boljši čeni, kakor tisti, ki se v daljnem gojzdu zastonj odkaže, pa s težavo domú spravi. Če je pa neki Pivčan rekel, da na ozkih prostorih pri kozolcu se ne dá z vozom ravnati, in bi se tisti mogel zdaj pri sprednjem zdaj pri zadnjem koncu napregati, je to znamenje, da blezo še ni veliko imel z vozom opraviti. Kolkokrat se voz zadenjsko odpahne, al samo s človeško močjo, ko se namreč s tistim ne dá naprej iti in tudi ne na mestu oberniti. Pri kozolcih dobri kmetovavci tudi ondi ne tratijo veliko sveta, kjer imajo dosti prostora.

Tudi sadnega in drugačnega drevja se je na Pivki začelo več saditi. Pri Postojni je velika cesta že daleč obsajena z drevjem; na enih krajih so lipe postavljene, na drugih so hruške zverstene, ki so za velik del že tudi cepljene. Tudi pot k postojnski jami je že obsajena z drevoredom, dasiravno je nekdo letos kaj tacega še le med dobrimi vošili za prihodnje pisal. Res, da ob potih ni samo sadno drevje zastavljeno, pa tacega se precej tudi ne more toliko dobiti; lipe vendar se obilno nahajajo po gojzdi, in se rade primejo in hitro rastejo, če so presajene. Če je nekdo pisal, da se lipe tukaj ne obnašajo dobro, blezo starih dreves ni pogledal, ki so mu lahko vsaki dan pred očmi.

Naj zdaj še pristavim nekoliko jezikoslovnih drobtinic. Naš novi nemško-slovenski slovník, z veliko pohvalo presojevani tudi v literarni dokladi časnika „Wiener Zeitg.“ od 15. dec. obsega tudi toliko bogastva našega govora, in mnogo besed, ki so le bolj na Pivki navadne, da se res le maloktera pogreša. Meni so med temi na uho prišle, na priliko: kalati, vodo zajemati iz rupe; kalálo, posoda k zajemanju; čotast, hrom, šepast; kojiti, rediti otroka; vonjati, dišati; šetati, se prehajati; juglar, voglar, prézevec pri ženitnini; borjača, dvorišče; portalo, bedak, bebec; jeba, guba; sterplje, ubogo revšče; mavra, mavrica, božji stolček; zgon, kraj, kamor se živina zganja; mirišče, staro poderto zidovje; vnuka, druga otava; frodelj, obsekane veje za živinsko klajo; barét, ostanek trave po zadnji košnji; kernjevec, tekavec; dekláj, zijala, dekle (v Idrii); vočjin, drug, ženinov tovarš; spletenka, družica, nevestina tovaršica; šrajati koga, s kom govoriti; vancati, dobiček imeti;

prežele, prekleti koga, mu hudo voščiti; ptiči kolnejo, se pravi, ko so ptiči prav glasni med seboj; moliti koga, lepo rečeno namesti kleti koga. Lastno je tej strani, da se govori: renem, namesti ženem; vrè, namesti vžé, žé. Tudi se pravi: ob eni uri, ob dvé uri, namesti ob eni, ob dveh; iz ene numere, iz dvé numere, namesti iz perve, iz druge numere. Rekel bi, da to cika na italijanski jezik. Tudi se rabi v imenih ženskega spola za omehčano ali sičavno tihnico končna glasnica e namesti a, kakor v Českem: Bozje Mati, naše Marije, namesti Božja Mati, naša Marija.

V bukvah „Recimo koju“ visokoučeni gosp. Kurelac pač dobre nasvete daje, kako naj bi tudi Horvatje v svojem slovstvu se bolj bližali drugim Slovanom in zlasti Slovencom. Besede bolj pisati po koreninah kakor po navadnem izreku, da bi jih drugi Slovani lažje razumeli; pri glagolih in drugod na koncu staviti **I** in ne **o**, kakor pišejo vsi Slovani; opustiti mnogobrojni rodovnik z končnico **ah** in rabiti drugim bratom navadnega. To so pač nasveti, ki ne tirjajo prevelicega, pa so pripravni, večjo edinstvo v obćeslovauskem slovstvu pospeševati.

H koncu naj še omenim nekatere zemljopisne in zgodovinske drobtinice. Zveza notranjskih rek in potokov pod zemljo je večidel znana, namreč Reke s Timavom, Pivke in Cerknšice z Uncom, Unca z Ljubljano. Pa tudi za ponikavne vode na Dolenskem je med prostim ljudstvom več znano kakor med učeni, kako da so med seboj združene. Kolpa, ki se zbira krog Turjaka, in se potem spreminja v Rašico, gré pri Ponikvah v zemljo, in prihaja na Kerki na svetlo kot Kerka. Ravno s to reko se šteje, da je v zvezi Dobrava ali Slivnica, ki se pod Boštanjem, v stran od Višnje gore ponikne v zemljo. Bistrica in Sajevec, ki se gubita pod Ribnico v jame, se pokazeta sopet v Kočevji kot Rinša; pa tudi Rinša gré kmali pod zemljo, izteka pa tik Kolpe kot močen potok pri Vilpnu pod dolejnim Logom. Za Temenico je znano, kako se dvakrat skriva pod zemljo, pod Trebnim in pod Merno pečjo, in pod Prečno se izteka v Kerko.

O starih rimskih šancah naj to povem: Razun trojnih zidov pri Verhniku, Logatcu in Hrušici, ki imajo dalje svoje dostavke noter do Reke, po dolgem sledijo kosi četerte brambe, ki je iz nasipa in rova, in se sledi najpred med Ternovim in Snežnikom, potem med Knežakom in Premom, pri Planini na Vipavskem, pri Vojskem nad Idrijo, in nad Cerknjo proti Poljanam. Kakor Verhnik in Ajdovščina kaže tudi kraj starega Terpona nad Ložem ozidje v čveterovoglini. Išcite, dragi rodoljubi tudi drugod tacih sledov. V ozidji med Zatičino in Šentvidom (stari Acervo), pri Trebnem (stari Praetorium Laticorum), pod Škocjanom pri Dobravi (stari Cracium), pri Dernovem pod Kerškim (stari Noviodunum), pri Trojanah (stari Adrans) so gotovo čveterovoglati zidovi.

Hicinger.

Ozir po cesarstvu.

Zdravniki in lekarnice.

V vsem našem cesarstvu je civilnih doktorjev 7139, ranocelnikov (kirurgov) 5635, lekarnic 3031.

V Avstriji pod Anizo se šteje na enega doktorja 2200 ljudi, v Avstriji nad Anizo 7500, na Salcburškem 4400, na Štajarskem 7000, na Krajskem 15.000, na Koroškem 11.000, na Primorskem 3800, v Tirolih 2500, na Českem 6300, na Marskem 10.700, v Šleziji 15.400, v Galiciji 18.700, v Bukovini 26.300, na Ogorskem 8600, na Erdeljskem 25.600, v Vojvodini serbski 12.100, na Horvaškem 12.800, v Dalmaciji 5400, v Lombardiji 1500, na Beneškem 1600. Najmanj doktorjev je v zolkievškem okrožji v Galiciji, kjer se na 80.000 ljudi šteje le en zdravnik, največ pa jih je na Padovanskem, kjer je 1200 ljudi ima enega.

(Dr. Nader Medizinal-Schemat.)

Nekoliko od velike potrebe, da se slovenski jezik v uradnije vpelje.

Napočil je dan, zasvetila je zarja dobre setve za boljše prihodnost slovenskega naroda in vseh narodov avstrijske države, kjer bo vprihodnje cesar s postavno poklicanimi deželnimi zbori in državnim zborom vladal. Zatoraj naj bi se že zdaj Slovenci ozerali po tacih možéh, ki svoj narod poznajo in resnično ljubijo ter bi bili zmožni za tako važni pošel; zakaj kar bodo ti možje za svoj slovenski narod sejali, to bodo Slovenci in njih potomci želi.

Posebno pa je velika potreba, kakor so „Novice“ že večkrat omenile, da se slovenski jezik v urade (kancelije) vpelje, ker nemški jezik veliko potov, zamude časa in stroškov, sitnosti in preprirov, še celó nezaupnosti do uradnikov uzrokuje.

Rekel bi kdo, da nemški jezik v uradih ne uzrokuje toliko neprijetnosti, ker je veliko tacih ljudi, ki so v mestih v šole hodili in šole po mestih so bile in so še nemške.

Resnica je to, toda s to nemščino, ki si jo človek v šolah pridobi, še ni kos, pisem iz kancelij prav razumeti, ker v tacih pismih je drugačna nemščina kakor tista, ki si jo človek v šolah pridobi.

Učenec, ki četerti razred ali realko izverši, precej čedno in pravilno govori in tudi bukve, ki kerščanski nauk razlagajo, še dobro razume; toda v slovarji, kterege je rabil, in ga morebiti še ima, ko se je zgodbe sv. pisma, evangeli in katekizem po nemško učil, veliko veliko tacih besed ne najde, ki so v pismih in kanceliji. Pri tacih pismih še učenec iz višjih šol ne opravi veliko.

Velikokrat se tudi ne dá slovenska beseda v nemški jezik tako določno prevoditi, da bi se ne dala na več strani razumeti, kar dostikrat veliko preprirov in tožb napravi.

Dokazali bomo to v izgledih prav po domače. Tako na priliko: Oče Brezovar svojemu sinu kmetijo in zemljiše prepisejo, za poboljšek si pa to in uno reč izgovoré. Ker pa vidijo, da sin že brez tega komaj rije, ga kake leta nič ne tirjajo, mu vse pustijo. Čez kaj par let si pa mislijo: zdaj mi sin vendar mora kaj dati, saj sem mu že dosti šenkal. Sin pa ali je že pozabil, kar so si oče izgovorili, ali neče vediti, tají, da te in te reči ni dolžan. Da bi se sin tega prepričal, pošle izročilno (čezdajansko) pismo, gré in se odpravi ž njim k človeku, ki bi mu to reč razložil. Pa ker nemška beseda ni dosti določna na videz, oba prav imata, oče in sin. Oče pa spet svojo terdijo, ker dobro vedó, kaj so izgovorili. Ker pa oče Brezovar ne morejo izročilnega pisma v roke dobiti, da bi ga brati dali, ker ga mladi v svoji skrinji zapertega hrani, naročé svoji mlaji hčeri Anci, ki ima ravno v tem hramu skrinjo, kjer njegov sin naj dobro pazi, kdaj bo mladi ključ v skrinji pozabil, in da naj gospodarjevo skrinjo odpre in jim tisto pismo prinese, da ga bodo Dolinarjevemu Janezu, ki je ravno letos peto šolo izveršil, in same „melence“ (eminence) in „erzgut“ domú prinesel, brati dali, da za gotovo zvejo, pri čem da so. Enmalo res že sami nad tem dvomijo, kar si mislijo, da so si izgovorili, ker se jim mladi tako terdovratno ustavlja. Da bo pa Ancika pravo pismo dobila, ker ima mladi cel stavek pisem v skrinji, ji ga oče s tem naznanijo, da ima „čezdajansko“ pismo dva ali tri križe na unanji strani zaznamnjane.

Ancika je res nekega dné tako srečna, da ključ v gospodarjevi skrinji tičati najde, skrinjo odpre in pisma z dvema ali tremi križi išče, pa dobí več pisem s križi, eni imajo po dva, tri in še več križev.

Zdaj ker ne vé, ktero je pravo pismo, prinese vés stavek pisem očetu, ki se urno ž njimi k Dolinarjevemu Janezu odpravijo. Janeza pa ravno domá ni, toda oče Dolinar starega Brezovarja zagotovijo, da bo kmalo prišel. Toda oče Dolinar bi svojemu sinu radi glas dali, da naj Janez ne hodi domú, ker so se že prepričali, da njih sin